

شپوه تدریس

ارزش‌یابی و هدف‌های آموزشی

کتاب تاریخ سوم راهنمایی

حشمت‌اله سلیمی

کارشناس گروه تاریخ دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی

الف) توصیه‌ها

○ توجه به فلسفه وجودی و اهداف کلی

درس تاریخ: فلسفه وجودی درس تاریخ ایجاد انگیزه و علاقه در دانش‌آموزان برای مطالعه و پژوهش مستمر در تاریخ و فراهم کردن زمینه لازم برای شناخت و تجزیه و تحلیل رخدادها، فرایندها و تحولات تاریخی با در نظر گرفتن ظرفیت و استعدادهای فردی مخاطبان است. بنابراین هدف درس تاریخ انباشتن ذهن دانش‌آموزان از مجموعه‌ای از نام اشخاص، گروه‌ها، مکان‌ها و... نیست. در راستای فلسفه وجودی و اهداف کلی درس تاریخ، شایسته است که معلم به مفاهیم و موضوعات کلی و به بیانی دیگر به سیر فرایندها و سیر تحولات تاریخی و علل و عوامل و پیامدهای آن‌ها توجه بیشتری معطوف کند. توجه و تأکید معلم بر این موضوعات موجب می‌شود دانش‌آموزان هدف درس را به خوبی درک کنند. توجه به اهداف کلی را می‌توان نوعی طرح درس مفهومی به حساب آورد؛ به این معنی که معلم را به این درجه از وقوف می‌رساند که بر چه قسمت‌هایی از موضوعات تأکید و توجه بیشتری داشته باشد.

○ پرهیز از پرداختن بیش از حد به جزئیات:

درس تاریخ دوره راهنمایی در پی آن است که درباره موضوعات اساسی تاریخ آگاهی‌های نسبتاً کلی به دانش‌آموزان ارائه دهد. بنابراین، درگیر کردن ذهن دانش‌آموزان با مسائل جزئی نظیر نام اشخاص و زمان وقوع رخدادها (سال‌ها)، آن‌ها را از موضوعات اساسی دور می‌کند. البته اطلاع دانش‌آموزان از نام چهره‌های

کتاب تاریخ سوم راهنمایی سال ۱۳۸۸ مورد اصلاح و بازنگری قرار گرفت؛ تعداد ۸ درس از درس‌های کتاب، بازنویسی و ۸ درس نیز ویرایش و اصلاح شد. تصاویر و نقشه‌های جدیدی به کتاب افزوده شد و در بعضی موارد تصاویر جدید به جای تصاویر قبلی قرار گرفت. سپس کتاب (چاپ آزمایشی ۸۹) در تعدادی از مدارس شهر تهران و شهرستان‌های استان تهران در سال تحصیلی ۹۰-۸۹ به صورت آزمایشی تدریس شد. در حین تدریس، کتاب مورد ارزش‌یابی قرار گرفت و براساس نتایج به دست آمده از ارزش‌یابی، مجدداً اصلاحاتی در آن ایجاد شد. این کتاب در سال تحصیلی (۹۱-۹۰) در چرخه آموزشی قرار گرفت. با توجه به این تغییرات، اشاره به نکاتی درباره فلسفه وجودی و اهداف کلی درس تاریخ و تدریس و ارزش‌یابی آن، ضروری تشخیص داده شد. این نوشته ابتدا به توصیه‌هایی می‌پردازد که عمل به آن‌ها می‌تواند به کیفیت جریان یاددهی و یادگیری و ارزش‌یابی کمک کند. سپس اهداف کلی کتاب را معرفی می‌کند.

شاخص حکومت‌ها و شخصیت‌های سیاسی و علمی و نیز سال وقوع رخدادهای شاخص نظیر انقلاب مشروطه، خالی از فایده نیست؛ اما این گونه اطلاعات بهتر است حتی المقدور در ارتباط با همان موضوعات اساسی مطرح شود. در این صورت نام شخصیت‌ها و سال رخدادها، معنای واقعی خود را می‌یابند و به موضوعات اساسی مورد نظر معلم هم مفهوم عینی‌تر می‌بخشند.

○ حفظ انسجام و جامعیت کتاب و درس‌ها:

کتاب و هر کدام از درس‌های آن، مجموعه‌ای منسجم و نسبتاً جامع از اطلاعات است و هر کدام از گزاره‌ها و پاراگراف‌های آن در ارتباط با دیگر گزاره‌ها، معنا و مفهوم واقعی خود را می‌رسانند. تبدیل محتوای کتاب به گزاره‌های جدا از هم با استفاده از طرح پرسش‌های مختلف و تفکیک پاسخ آن‌ها، کتاب و درس‌های آن را از انسجام و جامعیت دور می‌کند. در چنین حالتی، دانش‌آموزان هر کدام از قسمت‌های درس را به طور جداگانه و تنها به عنوان پاسخ پرسش‌ها، مطالعه می‌کنند و ارتباط موضوعات اساسی را با هم درک نمی‌کنند.

○ توجه به تصاویر، نقشه‌ها، نمودارها و

جداول: درس‌ها علاوه بر متن دارای تصویر، نمودار، نقشه و جدول هستند. هر کدام از این موارد در بردارنده اطلاعاتی‌اند که می‌توانند در انتقال مفاهیم و اطلاعات مؤثر واقع شوند. بنابراین لازم است در هنگام تدریس توجه دانش‌آموزان را به آن‌ها معطوف کرد.

○ توجه به فعالیت‌های تکمیلی: در پایان هر

درس علاوه بر پرسش‌هایی که در ارتباط با اهداف جزئی آن طرح شده‌اند، یک فعالیت تکمیلی هم گنجانده شده است. هدف از این فعالیت این است که دانش‌آموز با توجه به کلیت درس، درکی کلی و منسجم از مطالب درس ارائه دهد. در این جا هدف پرداختن به جزئیات نیست، بلکه هدف این است که دانش‌آموز با ایجاد ارتباط بین تمام اجزای درس، یک فهم کلی از آن به دست آورد. برای تکمیل پاسخ سؤالاتی که در ذیل «فعالیت تکمیلی» مطرح شده، باید به دانش‌آموزان یادآوری کرد که لازم نیست عیناً از جملات و عبارتهای کتاب استفاده کنند، بلکه می‌بایست برداشت کلی خود را به بیان ساده و البته صحیح ارائه دهند.

○ برگزاری فعالیت‌های خارج از کلاس: توصیه

می‌شود برای ایجاد درک عینی از موضوعات تاریخی، بازدید از موزه‌ها و اماکن تاریخی در برنامه درسی قرار گیرد. بازدید می‌تواند ارتباطی نسبتاً بی‌واسطه بین آنچه که دانش‌آموز می‌بیند و موضوعاتی که در کتاب با آن‌ها آشنا شده است، در ذهن او ایجاد کند. چنین ارتباطی تأثیری پایدار در ذهن دانش‌آموزان بر جای می‌گذارد. برای بهره‌گیری مطلوب از بازدید، شایسته

جاودانه تاریخ: شهید علی اکبر قربان شیروودی، شجاع‌ترین خلبان جهان زادگاه او روستای بالا شیروود تنکابن است. وی بالاترین ساعت پرواز جنگی را در جهان دارد. در طول چندین هزار مأموریت هوایی، بیش از ۳۰۰ گلوله به بالگردش اصابت کرد و بارها تا مرز شهادت پیش رفت، اما با شجاعت تمام در برابر دشمن متجاوز ایستاد. شهید شیروودی سراجام در آخرین عملیات پروازی خود (۱۳۶۰/۲/۸) هنگامی که نیروهای دشمن حتی با ۲۵۰ تانک و پشتیبانی توپخانه و هواپیما به سوی سریل ذهاب در حرکت بود به پرواز درآمد و پس از انهدام چندین تانک دشمن به شهادت رسید. صاحب نظران جنگ‌های هوایی او را نامدارترین خلبان جهان نامیده‌اند.

درس تاریخ و جغرافیا

از جزئی‌نگری پرهیز و کمتر بر پرسش‌های دانشی و سطحی مانند اسامی شخصیت‌ها، مکان‌ها، گروه‌ها و... تمرکز شود

است که معلم یک جلسه پیش از انجام بازدید، اهمیت آن را برای دانش‌آموزان توضیح دهد و فضای کلی محل و اشیای مورد بازدید را برای آنان تشریح کند. هم‌چنین اختصاص بخشی از نمره کلاسی به ارائه گزارش کتبی، می‌تواند بر کیفیت بازدید بیفزاید.

○ در ارزش‌یابی‌ها به توصیه‌های زیر توجه شود:

- * در طراحی سؤالات به اهداف درس تاریخ توجه شود؛
- * از طرح سؤالاتی که پاسخ آن‌ها مستلزم پرداختن به جزئیات است، خودداری شود؛
- * چنان‌چه موضوع سؤال مربوط به زمانی مشخص است، حتماً زمان آن (دوره یا سال) در صورت سؤال در داخل پرانتز نوشته شود؛
- * از طرح سؤالات به شیوه‌ای که موجب انحراف ذهن دانش‌آموزان می‌شود، خودداری گردد؛
- * ارزش‌یابی‌ها با فلسفه وجودی درس تاریخ و اهداف کتاب و درس، انطباق و هماهنگی داشته باشند؛
- * در طراحی سؤالات به سطوح مختلف شناختی به ویژه حیطه درک و فهم توجه شود؛
- * در طراحی آزمون بر زمینه‌ها، دلایل و پیامد رخدادها و پدیده‌های تاریخی و مقایسه دوره‌های تاریخی توجه و تأکید شود؛
- * از جزئی‌نگری پرهیز و کمتر بر پرسش‌های دانشی و سطحی مانند اسامی شخصیت‌ها، مکان‌ها، گروه‌ها و... تمرکز شود.

را با توجه به تجاوز روسیه، تلاش انگلستان برای سلطه سیاسی و اقتصادی بر ایران و کوشش فرانسه برای استفاده از موقعیت ایران جهت اهداف استعماری خود بفهمد؛

- تداوم نفوذ و سلطه انگلستان و روسیه بر ایران در دوران قاجار را با توجه به تحمیل قراردادهای سیاسی، اخذ امتیازات اقتصادی و دخالت در امور داخلی ایران بشناسد؛
- شیوه مدیریت سیاسی و اداری شاهان، وزیران و کارگزاران حکومت قاجار را درک کند؛
- جنبش‌ها و قیام‌های مردمی علیه استعمار خارجی و استبداد داخلی را با تکیه بر نهضت تنباکو و انقلاب مشروطه تشخیص دهد؛

● نقش و عملکرد رهبران و شخصیت‌های روحانی و روشنفکر در مبارزات ضد استبدادی و ضد استعماری را درک کند؛

● از تأثیرات و پیامدهای دو جنگ جهانی بر ایران آگاه باشد؛

● زمینه‌ها و علل و عوامل ظهور، استقرار و سقوط حکومت رضا شاه را بشناسد؛

● رقابت انگلستان، شوروی و آمریکا برای سلطه بر ایران در دوره بعد از سقوط سلطنت رضا شاه را درک کند؛

● زمینه‌ها، اهداف و دستاوردهای جنبش ملی شدن نفت را بفهمد؛

● از علل وقوع کودتای ۲۸ مرداد و پیامدهای کوتاه مدت و دراز مدت آن را با توجه به سلطه سیاسی و اقتصادی آمریکا بر ایران آگاهی داشته باشد؛

● زمینه‌ها و عوامل بروز نهضت اسلامی ایران به رهبری امام خمینی (ره) را با توجه به سلطه آمریکا، استبداد حکومت پهلوی، تضعیف ارزش‌های اسلامی و ترویج ارزش‌های غربی و ضد اسلامی درک کند؛

● رؤس رخدادهای مهم و مؤثر در پیروزی انقلاب اسلامی و سقوط نظام سلطنتی را بشناسد؛

● روند استقرار و تثبیت نظام جمهوری اسلامی را با توجه به تغییر نظام سیاسی، شکل‌گیری قوای سه‌گانه و تشکیل نهادهای انقلابی درک کند؛

● توطئه‌ها و دسیسه‌های دشمنان خارجی علیه انقلاب اسلامی را درک کند؛

● توطئه‌ها و دسیسه‌های گروهک‌های ضدانقلاب داخلی در برابر انقلاب اسلامی را تشخیص دهد؛

● از ایستادگی رهبری انقلاب و ملت ایران در برابر توطئه‌ها و دسیسه‌های خارجی و داخلی اطلاع یابد؛

● علت وقوع جنگ تحمیلی و مقاومت همگانی ملت ایران را در برابر تجاوزات عراق درک کند؛

● دستاوردهای سیاسی، فرهنگی و اقتصادی انقلاب اسلامی را بشناسد.

ب) اهداف آموزشی

با توجه به آن‌چه که در بحث فلسفه وجودی و اهداف کلی به آن اشاره شد، اهداف کلی بیشتر معطوف به فرایندها و سیر تغییر و تحولات تاریخی و علل و پیامدهای آن‌هاست. شایسته است معلمان گرمی در فرایند تدریس، به اهداف کلی جنبه آموزشی بدهند؛ به این معنی که اهداف کلی را به اهدافی که دانش‌آموز بایستی به آن نایل آید تبدیل کنند. منظور از اهداف آموزشی آن دسته از تغییراتی است که انتظار می‌رود در نتیجه جریان یاددهی و یادگیری یک درس و یا یک ماده درسی در رفتار آموزشی دانش‌آموزان ایجاد شود. در این راستا درباره درس تاریخ سوم راهنمایی انتظار می‌رود تدریس این درس تغییرات زیر را در رفتار آموزشی دانش‌آموز ایجاد کند:

● زمینه‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی داخلی تأسیس، استقرار و تثبیت حکومت صفوی را درک کند؛

● ساختار اجتماعی سه‌گانه جامعه ایران (روستانشینان، شهرنشینان و کوچ‌نشینان) را بشناسد؛

● چگونگی گسترش و اشاعه فرهنگ و معارف شیعه در ایران را بداند؛

● تحولات روابط حکومت صفوی با همسایگان (دشمنی و درگیری نظامی با عثمانیان و ازبکان) و گسترش روابط سیاسی و اقتصادی با دولت‌های اروپایی را درک کند؛

● فرایند سقوط حکومت صفوی را با توجه به علل و عوامل آن بشناسد؛

● اوضاع سیاسی، اجتماعی و اقتصادی ایران در دوران افشاریه و زندیه را با توجه به تجاوزات بیگانگان و رقابت و درگیری‌های داخلی بشناسد؛

● زمینه‌های تشکیل و تثبیت حکومت قاجار را درک کند؛

● اهداف و رقابت‌های استعماری روسیه، انگلستان و فرانسه در ایران در دهه‌های نخست حکومت قاجار

